

Πώς ο ιμπεριαλισμός και η μετααποικιακή άρχουσα τάξη καταλήστευσαν την Αφρική: Η ταξική πάλη και η αναρχοκομμουνιστική λύση

Κείμενο της Αφροαναρχικής κολεκτίβας Tokologo (Νότια Αφρική)

Πριν από περίπου πενήντα χρόνια είδαμε την αποξήλωση των περισσότερων ευρωπαϊκών αποικιακών αυτοκρατοριών στην Αφρική. Τα «νέα έθνη» που ξεπήδησαν γέννησαν υψηλές ελπίδες – και βέβαια η αλλαγή από την αποικιακή κυριαρχία με το ρατσισμό της, τον εξωτερικό έλεγχο και τις εξορυκτικές οικονομίες υπήρξε ένα βήμα προοδευτικό.

Απογοητεύσεις της Ανεξαρτησίας

Παρόλα αυτά, οι ελπίδες αυτές εξαφανίστηκαν σύντομα. Από πολιτική σκοπιά, τα περισσότερα ανεξάρτητα Αφρικανικά κράτη κινήθηκαν προς τον σχηματισμό δικτατορικών και μονοκομματικών καθεστώτων, συνήθως διοικούμενων από το εθνικιστικό κόμμα, που είχε πάρει την εξουσία τη στιγμή της ανεξαρτησίας – με την πάροδο του χρόνου, ο στρατός έγινε επίσης σημαντικός παράγοντας. Πολλά από αυτά τα καθεστώτα ήταν εξαιρετικά διεφθαρμένα, ακόμη και ληστρικά, και έτσι το χάσμα μεταξύ της ανερχόμενης τοπικής (ιθαγενούς) κυρίαρχης τάξης και των μαζών διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο.

Αυτά τα χάσματα δε δημιουργήθηκαν κατά την αποικιακή περίοδο, καθώς πολλές αφρικανικές κοινωνίες ήταν ήδη διαιρεμένες, όμως διατηρήθηκαν και διευρύνθηκαν με τον καιρό. Οι νέες κυρίαρχες ελίτ ήταν στην πλειονότητά τους μορφωμένες ομάδες της μεσαίας τάξης, καθώς και παραδοσιακοί αριστοκράτες· από την ανεξαρτησία και μετά ο λαός ποτέ δεν κυβέρνησε τα «νέα έθνη».

Από τη δεκαετία του '80, ακολούθησε ο νεοφιλελεύθερος μετασχηματισμός. Η φτώχεια και η ανισότητα είναι εκτεταμένη, υπάρχει ανεργία σε μαζική κλίμακα και περισσότεροι άνθρωποι σε κατάσταση απόλυτης φτώχειας και σε εμπόλεμες ζώνες από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο. Τα μετααποικιακά σχέδια εκβιομηχάνισης των οικονομιών, με δημιουργία τοπικής βιομηχανίας μέσω κλειστών και προστατευτικών οικονομιών, εν πολλοίς απέτυχαν.

Απορρίπτοντας τις ρατσιστικές ερμηνείες

Πώς μπορεί να εξηγηθεί αυτή η οικονομική κατάσταση, αφήνοντας στην άκρη τη Νότια Αφρική με την περίεργη ιστορία της; Μπορούμε αμέσως να απορρίψουμε απόψεις όπως ότι οι Αφρικανοί είναι περισσότερο

διεφθαρμένοι ή λιγότερο ικανοί. Ισχυρότερη από πολλές χώρες της δύσης. Εκτός από το ότι βασίζονται σε ρατσιστικές ιδέες, είναι γεγονός ότι τεράστιες οικονομικές αποτυχίες, ανισότητα, καταπίεση και χαμηλά επίπεδα βιομηχανικής ανάπτυξης συναντώνται οπουδήποτε, συμπεριλαμβανομένων περιοχών της Ευρώπης, ιδιαίτερα στην ανατολή και το νότο της.

Ο ρόλος της αποικιοκρατίας

Μια πιο συνηθισμένη ερμηνεία, ευρέως διαδεδομένη στην αριστερά, ρίχνει την ευθύνη σχεδόν ολοκληρωτικά στην αποικιοκρατία.

Αυτό το επιχείρημα σωστά επισημαίνει ότι η είσοδος μεγάλου μέρους της Αφρικής στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία ως παραγωγού πρώτων υλών (από τη γεωργία ως τα μεταλλεία) την έβαλε σε μειονεκτική θέση. Όταν ο πυρήνας της οικονομίας μιας χώρας βασίζεται στην εξαγωγή αγαθών όπως το κακάο ή το καλαμπόκι, η χώρα είναι πολύ ευάλωτη. Αν η ζήτηση ή οι τιμές πέσουν, εγείρονται σοβαρά προβλήματα. Από τη στιγμή που οι ίδιες αυτές αγροτικές-μεταλλευτικές οικονομίες χρειάζεται να εισάγουν ακριβά μα αναγκαία βιομηχανικά προϊόντα, είναι δίπλα ευάλωτες.

Πολλά μετααποικιακά σχέδια εκβιομηχάνισης χρηματοδοτήθηκαν από τα έσοδα των εξαγωγών των πρώτων υλών –από φόρους και, όπου η κρατική ιδιοκτησία ήταν εκτενής, από κέρδη– αλλά αυτά εξαντλήθηκαν τη δεκαετία του '70 με την παγκόσμια καπιταλιστική κρίση. Για να σώσουν την κατάσταση, πολλά κράτη κατέφυγαν σε εκτεταμένο δανεισμό, όμως βρέθηκαν σε ακόμα χειρότερο χρέος. Μερικές χώρες, όπως η Ζάμπια, είχαν ένα περιθώριο 9 χρόνων από την ανεξαρτησία (1964) μέχρι την παγκόσμια κρίση (1973), για να προσπαθήσουν να αλλάξουν το μοντέλο λειτουργίας δεκαετιών· οι προοπτικές τους δεν ήταν ποτέ καλές.

Οι αφρικάνικες οικονομίες, που βασίστηκαν στην εξαγωγή πρώτων υλών που είχαν παραχθεί από φθινό εργατικό δυναμικό, οδηγήθηκαν σε μεγάλες κρίσεις τη δεκαετία του '70.

Πέρα από την αποικιοκρατία

Το πρόβλημα, όμως, αυτής της ερμηνείας είναι ότι μας λείπει πολύ λίγα σχετικά με το γιατί οι χώρες που εξάγουν τόσο πολύτιμες πρώτες ύλες –όπως για παράδειγμα η Νιγηρία με τη μεγάλη πετρελαϊκή βιομηχανία– βρέθηκαν σε δεινά οικονομικά μονοπάτια. Πράγματι η Νιγηρία συνεχώς έχει ελλείμματα ενέργειας και καυσίμων, αν και είναι η δωδέκατη στον κόσμο παραγωγός πετρελαίου. Συγκριτικά, δεν είναι όλες οι χώρες με

αποικιακή ιστορία παγιδευμένες στη θέση του παραγωγού πρώτων υλών ή του οικονομικά αποτυχημένου.

Πέρα από τα προφανή παραδείγματα όπως οι ΗΠΑ, που είναι πρώην Βρετανική αποικία, θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε την Γκάνα με τη Νότια Κορέα, μια βρετανική και μια ιαπωνική αποικία αντίστοιχα, που ανεξαρτητοποιήθηκαν με λίγα χρόνια διαφορά κι έχουν με παρόμοια οικονομικά προβλήματα, μέγεθος πληθυσμού και διάρκεια αποικιακής κυριαρχίας. Η Γκάνα έχει επιβιώσει για δεκαετίες οικονομικής κρίσης και έχει χάσει δυτικές επενδύσεις και επιχειρήσεις για χρόνια. Η Νότια Κορέα, παρά τον εμφύλιο πόλεμο της δεκαετίας του 1950, έχει γίνει μία μεγάλη βιομηχανική δύναμη με οικονομία ισχυρότερη από πολλές χώρες της Δύσης.

Μια ιστορία της αποικιοκρατίας δεν μπορεί επίσης να εξηγήσει γιατί – πέρα από τα προβλήματα– η κυρίαρχη τάξη σε αυτές τις χώρες παραμένει εξωφρενικά πλούσια: εδώ τίθεται ένα ερώτημα για τον τρόπο με τον οποίο ελέγχονται οι πόροι, το οποίο χάνεται στις ερμηνείες που αναφέρονται μόνο στην αποικιοκρατία. Η επικέντρωση στα εξωτερικά προβλήματα συσκοτίζει την εσωτερική ταξική δυναμική.

Συσσωρευση μέσω της διαφθοράς

Μόνο με μια πιο κοντινή ματιά στην εσωτερική ταξική δομή αναδύεται μια απάντηση. Στο μεγαλύτερο μέρος της υποσαχάριας Αφρικής, οι νέες κυρίαρχες τάξεις που ανέλαβαν την εξουσία μετά τις αποικιοκρατικές δυνάμεις, χρησιμοποίησαν το κράτος για να συσσωρεύσουν πλούτο. Αυτό, σε πολλές περιπτώσεις, πήρε τη μορφή της άμεσης διαφθοράς, που με τη σειρά της οδήγησε σε ύφεση των οικονομιών, καθώς άρχισαν να καταρρέουν υποδομές ενέργειας και μεταφορών. Αντί να υπηρετήσει τα αυτοκρατορικά συμφέροντα, η κατάσταση αυτή οδήγησε σε μειωμένες εξαγωγές πρώτων υλών και πολιτική αστάθεια.

Αφού η ανάδειξη διεφθαρμένων ηγετών είναι κεντρική εδώ, η ίδια η διαφθορά πρέπει να ερμηνευθεί. Την περίοδο της ανεξαρτησίας, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, δεν υπήρχαν και πολλά εμπόδια για την ντόπια καπιταλιστική τάξη. Υπήρχαν λίγοι ντόπιοι βιομήχανοι, συγκριτικά π.χ. με την Ινδία, πράγμα που σημαίνει ότι ασκούσαν λίγες τοπικές πιέσεις προς το κράτος για να παρέχει κάτι.

Αυτό σημαίνει ότι υπήρχε μικρό περιθώριο οι ελίτ που ανέλαβαν την εξουσία κατά την ανεξαρτησία να συσσωρεύσουν πλούτο –εκτός αν χρησιμοποιούσαν το κράτος. Με το κράτος να είναι ο βασικός συσσωρευτής, αναπτύχθηκαν διαμάχες στο εσωτερικό της κυρίαρχης

τάξης, οδηγώντας σε έναν κύκλο καταστολής, στρατιωτικών πραξικοπημάτων, μονοκομματικών καθεστώτων και αστάθειας. Συχνά σε αυτές τις συγκρούσεις έμπαιναν και φυλετικοί ή θρησκευτικοί διαχωρισμοί, οδηγώντας στη βία.

Οι ταξικοί συσχετισμοί

Τα κινήματα της εργατικής τάξης ήταν επίσης αδύναμα (τα συνδικάτα ήταν σχετικά μικρά) και η αριστερά επίσης. Έτσι ήταν δύσκολο να μπει ένα φρένο στις διεφθαρμένες ελίτ. Όσο οι δικτατορίες εξαπλώνονταν, τα συνδικάτα και οι αντιφρονούντες καταστέλλονταν ή αφομοιώνονταν. Στην ύπαιθρο, διατηρήθηκε το σύστημα διοίκησης από αρχηγούς της φυλής και βασιλιάδες, που χρησιμοποιούσαν τις αποικιακές δυνάμεις. Οι μικροί αγρότες –στην πλειοψηφία τους χωρικοί– είναι πάντα δύσκολο να οργανωθούν, και η διοίκηση μέσω των αρχηγών των φυλών έκανε τα πράγματα ακόμα δυσκολότερα.

Επομένως, αν και η αποικιακή ιστορία είναι μέρος του προβλήματος, δεν θα έπρεπε να χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει την τοπική άρχουσα τάξη, που καταλήστευσε την περιοχή και διέλυσε τις χαμηλότερες/λαϊκές τάξεις.

Το μπάχαλο της ελεύθερης αγοράς

Τα νεοφιλελεύθερα μέτρα που υιοθετήθηκαν τη δεκαετία του 80 είχαν ανάμικτα αποτελέσματα. Αφού επέρριψαν την ευθύνη για όλα τα προβλήματα στην κρατική παρεμβατικότητα, αγνοώντας την παγκόσμια οικονομία, πολλά από τα σχέδιά τους ήταν εντελώς λάθος – ακόμα και με καπιταλιστικούς όρους. Γενικά η φτώχεια, οι απολύσεις και οι τιμές αυξήθηκαν κατακόρυφα, αν και μάλλον αυτό θα συνέβαινε ούτως ή άλλως.

Το αποτέλεσμα ήταν μαζικές εξεγέρσεις που οδήγησαν σε αλυσιδωτές πτώσεις κυβερνήσεων. Από τη στιγμή όμως που αυτά τα κινήματα «δεύτερης απελευθέρωσης» είχαν σχεδόν μηδαμινή πολιτική ατζέντα, εκτός από κάποιες δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις, τα περισσότερα βυθίστηκαν στην αφάνεια. Τα πολιτικά δικαιώματα επεκτάθηκαν αλλά τα διεφθαρμένα κράτη διατηρούνται, όπως διατηρείται και η αγροτική-μεταλλευτική οικονομική δομή. Η πρόσφατη ανάπτυξη εξαρτάται κυρίως από την αυξημένη ζήτηση πρώτων υλών από την Ασία, αλλά τα βασικά προβλήματα της φτώχειας και της αστάθειας παραμένουν.

Η ανάγκη για μια ριζοσπαστική τομή

Μόνο μια ριζοσπαστική αλλαγή –μια νέα Αφρική βασισμέ- νη στην ελευθεριακή και σοσιαλιστική ανάπτυξη– μπορεί να σπάσει αυτό τον φαύλο κύκλο. Αυτό περιλαμβάνει τόσο τον αγώνα ενάντια στις αφρικανικές ελίτ, όσο και ενάντια στον ιμπεριαλισμό. Και αυτό με τη σειρά του απαιτεί μια ρήξη με τις ιδέες του «τρίτου κόσμου», που αγνοούν τα ταξικά ζητήματα μέσα στην Αφρική και με τον εθνικισμό, που καλεί σε ενότητα όλους τους Αφρικανούς – μία άνευ ουσίας ενότητα μεταξύ των τοπικών καταπιεστών και των θυμάτων τους. Χωρίς ένα προοδευτικό αριστερό και αναρχικό σχέδιο, οι απογοητεύσεις και η δυστυχία των μαζών απλώς θα καλυφθεί από κενές ιδέες (η «δημοκρατία») ή αντιδραστικά κινήματα (όπως το Boko Haram) και συναισθήματα (ο ρατσισμός και το μίσος προς τους μετανάστες).

**Το κείμενο γράφτηκε από τον Lucien van der Walt το 2015. Η ελληνική μετάφραση είναι της μεταφραστικής ομάδας της αναρχικής εφημερίδας δρόμου «Άπατρις», στο τεύχος 34 της οποίας (καλοκαίρι 2016) δημοσιεύτηκε.*